

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی

بررسی تطبیقی ترجمه قرآن کریم
محمد مهدی فولادوند و مصطفی خرم دل
(ده جزء اول)

توسط:

محمد جواد پیشوایی

استاد راهنما:

دکتر سید فضل اله میرقادری

بهمن ماه ۸۷

به نام خدا

بررسی تطبیقی ترجمه ی قرآن کریم
محمد مهدی فولادوند و مصطفی خرم دل
(ده جزء اول)

به وسیله ی:
محمدجواد پیشوائی

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از
فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی :
زبان و ادبیات فارسی
از دانشگاه شیراز
شیراز
جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی
دکتر سیدفضل اله میر قادری، دانشیار بخش زبان و ادبیات عرب (رئیس کمیته)
دکتر زهرا ریاحی زمین، دانشیار بخش زبان و ادبیات فارسی
دکتر زرین واردی، استادیار بخش زبان و ادبیات فارسی

بهمن ۱۳۸۷

به نام خدا

بررسی تطبیقی ترجمه ی قرآن کریم
محمد مهدی فولادوند و مصطفی خرم دل
(ده جزء اول)

به وسیله ی:
محمدجواد پیشوائی

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم
برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی
زبان و ادبیات فارسی
از دانشگاه شیراز
شیراز
جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی

دکتر سیدفضل اله میر قادری، دانشیار بخش زبان و ادبیات عرب (رئیس کمیته)

دکتر زهرا ریاحی زمین، دانشیار بخش زبان و ادبیات فارسی

دکتر زرین واردی، استادیار بخش زبان و ادبیات فارسی

بهمن ۱۳۸۷

تقدیم

تقدیم به زهرا (ثنا)

نور چشمم که سالها منتظر آمدنش بودیم
و تقدیم به گمنامان عرصه‌ی مقدس و با عظمت قرآن کریم

سپاسگزاری

سپاس باد خداوندی را که کلمه را آفرید. سپاس باد معبودی را که با آفرینش زیبایی احساس سفر عشق را در جوهر آدمی نهاد و به انسان راه پیوند با او را با عطای فهم و ادراک فطری پاکی ها و خوبی ها آموخت و با خوشه های طلایی قرآن، سرزمین بی حاصل دل ها را به خرمن نور هدایت و آینه سعادت آراست.

درود و سپاس بی حد بر سرور کائنات، سید رسل (ص) که در برهوت زرد و کویری جان ها اقیانوس آبی مهربانی را جاری کرد تا انسان از زلال پاک آن بنوشد و از خوشه های سبز نورش بر دامن هستی پرتو بیفشاند و سعادت پیوند با دریچه نورانی کلام الهی را با اتصال به ائمه هدی (ع) نصیب ما کرد تا بتوانیم از این راه به هستی بنگریم و از شعشعه ی آن مست و مجذوب شویم.

درود و سپاس بر همه فرزندگان این راه مقدس که با مجاهدت خود در راه گشودن رازهای نورانی کلماتش همواره در تلاشند و با تقدیم سپاس فراوان به پیشگاه مرشدان و راهنمایان گرانقدرم استاد دکتر سید فضل اله میر قادری، دکتر زهرا ریاحی زمین و دکتر زرین واردی و دکتر شاهرخ محمد بیگی که در این مسیر سبز چراغ هدایتشان روشنگر راهم بوده و با قدردانی صمیمانه از پدر و مادر عزیز و همسر فداکارم که با لبخندها و اندرزهایشان مشوق پایداری ام بوده اند.

«درود و سلام و مغفرت الهی بر همه ی آنان»

چکیده

قرآن کریم، و شناخت آن همواره یکی از دغدغه‌های مسلمانان بوده است. شناخت و فهم دقیق این معجزه‌ی الهی، به ویژه فهم متن عربی و مقصود نهائی آیات نورانی آن برای مسلمانان غیرعرب زبان به ویژه فارسی زبانان، لزوم ترجمه و تفسیر قرآن را ضروری کرده است.

ترجمه، مفهوم عامی است که همه برگردان‌ها را از یک زبان به زبان دیگر در برمی‌گیرد. اما ترجمه‌ی قرآن، فن، علم و هنر خاصی است که با دشواری‌های فراوان و ظرایف خاص همراه است. ترجمه‌ی قرآن، الزامات آن، شرایط ویژه و چگونگی ترجمه‌ای صحیح و دقیق همواره مورد بحث و مذاقه‌ی ایرانیان مسلمان بوده و هست و محصول آن در طول سالیان متمادی ترجمه‌های ارزشمند مختلف از قرآن کریم با دیدگاه‌های متفاوت می‌باشد.

مقایسه‌ی ترجمه‌های قرآن کریم و بررسی نقاط قوت و ضعف آنها و بررسی و تحلیل اصول ساختاری زبان در ترجمه، بی‌تردید مسلمانان را گام به گام به ترجمه‌ای دقیق‌تر و رساتر رهنمون می‌کند و استانداردهای ترجمه‌ی قرآن را بیش از پیش باز می‌شناسد. این نوشتار تلاشی است در بررسی دو ترجمه‌ی معروف قرآن (ترجمه‌ی استاد محمد مهدی فولادوند و دکتر مصطفی خرم‌دل) از دو مذهب متفاوت یعنی شیعه و سنی با هدف آشنائی دقیق‌تر و صحیح با ترجمه‌ی قرآن کریم که در آن ضمن مقایسه‌ی تطبیقی ده جزء اول آن، در هفت فصل مطالب مختلف و متنوعی طرح شده است.

در فصل اول کلیاتی از اهداف، روش و پیشینه تحقیق آمده است و در فصل دوم به ریشه‌یابی و معانی ترجمه پرداخته شده است. فصل سوم جواز یا عدم جواز ترجمه قرآن بررسی شده است و در فصل چهارم مبانی ترجمه قرآن بیان شده است. در فصل پنجم ضمن آشنایی مختصر با مترجمین مورد نظر ترجمه آنان معرفی و به نقد کشیده شده است. در فصل ششم که متن اصلی پایان نامه را تشکیل می‌دهد، آیات انتخابی مطابقه، اختلافات ترجمه‌ای مشخص و ضمن بررسی تفاوت‌های ترجمه‌ای، به مناسبت تحلیلی از آنها ارائه شده است و سپس با استناد به منابع و مراجع ویژگی‌های مثبت و منفی بیان گردیده است. فصل هفتم بررسی و نتیجه‌گیری است و در آن لزوم همکاری گروهی کارشناس ترجمه قرآن تحت اشراف و نظارت یک موسسه‌ی تخصصی قرآن پیشنهاد شده است. جدول آیات بررسی شده و منابع و مآخذ نیز در انتها آورده شده است.

فهرست مطالب

عنوان صفحه

فصل اول: کلیات

- ۱-۱ مقدمه ۲
- ۱-۲ اهمیت و ضرورت تحقیق ۶
- ۱-۳ هدف تحقیق ۷
- ۱-۴ پیشینه‌ی تحقیق ۸
- ۱-۵ روش تحقیق و منابع آن ۱۰
- ۱-۶ مروری بر ترجمه‌های قرآن ۱۱

فصل دوم: ترجمه

- ۲-۱ مقدمه ۱۴
- ۲-۲ اشتقاق و ریشه‌یابی واژه‌ی ترجمه ۱۴
- ۲-۳ تعریف اصطلاحی ترجمه ۱۵

فصل سوم: جواز یا عدم جواز ترجمه‌ی قرآن

- ۳-۱ مقدمه ۱۸
- ۳-۲ موافقان ترجمه‌ی قرآن ۱۸
- ۳-۳ مخالفان ترجمه‌ی قرآن ۲۲

فصل چهارم: اصول و مبانی ترجمه‌ی قرآن

- ۴-۱ مقدمه ۲۶
- ۴-۲ چالش‌های ترجمه‌ی قرآن ۲۶
- ۴-۳ جایگاه اصطلاحات در ترجمه‌ی قرآن کریم ۲۹
- ۴-۴ عدم ترادف در قرآن کریم ۳۱
- ۴-۵ نقش تطور لغت در ترجمه‌ی قرآن کریم ۳۲
- ۴-۶ رعایت مبانی فقهی در ترجمه‌ی قرآن کریم ۳۳
- ۴-۷ رعایت مبانی کلامی در ترجمه‌ی قرآن ۳۶
- ۴-۸ جایگاه سیاق در ترجمه‌ی قرآن ۳۹
- ۴-۹ جایگاه وجوه و نظایر در ترجمه‌ی قرآن ۴۲
- ۴-۱۰ توجه به نکات بلاغی در ترجمه‌ی قرآن ۴۳
- ۴-۱۱ حقیقت و مجاز و نقش آن در ترجمه‌ی قرآن ۴۴
- ۴-۱۲ مشخصات و ویژگی‌های ترجمه‌ی قرآن ۴۵
- ۴-۱۳ شیوه‌ی ترجمه‌ی قرآن ۴۸
- ۴-۱۴ پیش‌نیازهای ترجمه‌ی قرآن ۵۱
- ۴-۱۴-۱ شرایط مترجم ۵۱
- ۴-۱۴-۲ شرایط ترجمه ۵۶

فصل پنجم: معرفی و نقد دو ترجمه

- ۵-۱ مقدمه ۶۰
- ۵-۲ معرفی و شرح احوال استاد فولادوند ۶۰
- ۵-۳ معرفی و شرح احوال دکتر خرم‌دل ۶۲
- ۵-۴ معرفی و نقد ترجمه‌ی قرآن کریم - استاد فولادوند ۶۶
- ۵-۴-۱ محاسن و ویژگی‌های مثبت ۶۸
- ۵-۴-۲ اشکالات و ویژگی‌های منفی ۷۰
- ۵-۵ معرفی و نقد ترجمه‌ی قرآن کریم - دکتر خرم‌دل ۸۴
- ۵-۵-۱ محاسن و ویژگی‌های مثبت ۸۷
- ۵-۵-۲ اشکالات و ویژگی‌های منفی ۹۴

فصل ششم: مقایسه و بررسی

- ۶-۱ مقدمه..... ۹۹
- ۶-۲ مقایسه و بررسی دو ترجمه (متن اصلی) ۱۰۰

فصل هفتم: نتیجه‌گیری

- ۷-۱ نتیجه‌گیری ۱۹۰
- ۷-۲ رعایت شرایط و اصول ترجمه ۱۹۰
- ۷-۳ چالش‌های ترجمه‌ی قرآن ۱۹۱
- ۷-۴ ارزش مقایسه‌ی ترجمه‌ها ۱۹۲
- ۷-۵ حجم ترجمه ۱۹۲
- ۷-۶ تفاوت در روش ترجمه ۱۹۲
- ۷-۷ تفاوت ناشی از علائم نگارشی ۱۹۲
- ۷-۸ تفاوت ناشی از اختلاف در نقش واژه‌ها ۱۹۳
- ۷-۹ تفاوت ناشی از عدم دقت کافی ۱۹۳
- ۷-۱۰ ترجمه‌ی گروهی ۱۹۳
- جدول آیات بررسی شده ۱۹۵
- فهرست منابع و مآخذ ۱۹۹

فهرست نشانه های اختصاری

ج: جلد

خ: خرم دل

س: سال

ش: شماره

ص: صفحه

صص: صفحات

ف: فولادوند

ق: قمری

ه: هجری

فصل اول

کلیات

۱ - ۱ مقدمه:

اللَّهُمَّ بِالْحَقِّ أَنْزَلْتَهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ، اللَّهُمَّ عَظَّمَ رَغَبَتِي فِيهِ ، وَاجْعَلْهُ
نُوراً لِبَصَرِي وَشِفَاءً لِمَاصِدْرِي وَذَهَاباً لِهَمِّي وَحُزْنِي ، اللَّهُمَّ زَيِّنْ بِهِ لِسَانِي وَ
جَمِّلْ بِهِ وَجْهِي وَ قَوِّ بِهِ جَسَدِي .

(فرازی از دعای امام صادق (ع) قبل از تلاوت قرآن)

خداوندا، تو را سپاس می گویم که در عصر بحران معنویت، چراغ پرفروغ
قرآن کریم را فرا راهمان افروختی تا برای گذر از راههای پیچ در پیچ و ظلمانی
فلسفه های انسانی، از آن کسب نور کنیم.

بر همه پیامبرانت به ویژه آن گوهر درج کرامت، اختر برج کمال، آفتاب اوج
حشمت، سایه لطف اله، محمد مصطفی (ص) درود بی پایان می فرستیم.

بر ائمه طاهرين عليهم السلام که قرآن ناطق و مفسران واقعی قرآن کریمند
و چراغ هدایت و کشتی نجات سلام و درود بیکران نثار می کنیم.

قرآن کریم - این کتاب آسمانی - بی شک، سرچشمه ی لایزال علوم ادبی
و معارف اسلامی است.

« قرآن نوری است که خاموشی ندارد و چراغی است که
درخشندگی آن زوال نپذیرد. دریائی است که ژرفای آن درک نشود و راهی
است که رونده ی آن گمراه نشود. بنایی است که ستون های آن خراب نشود.
قرآن معدن ایمان و اصل آن است. سرچشمه ی دانش و دریای علوم است.
سرچشمه ی عدالت و نهر جاری عدل است. پایه های اسلام و ستون محکم آن
است ... قرآن را بیاموزید که بهترین گفتار است و آن را نیک بفهمید که بهار
دل ها است. کسی با قرآن هم نشین نشد مگر آنکه بر او افزود و یا کاست. در
هدایت او افزود و از کوردلی و گمراهی اش کاست. آگاه باشید کسی با داشتن
قرآن نیازی و بدون قرآن بی نیاز نخواهد بود. پس درمان خود را از قرآن
بجویند و در سختی ها از قرآن یاری طلبید. به وسیله ی قرآن خواسته های
خود را از خدا بخواهید و با دوستی قرآن به خدا روی آورید زیرا وسیله ای

برای تقرب بندگان به خدا بهتر از قرآن وجود ندارد. پس از قرآن پیروی کنید
و با قرآن خدا را بشناسید و خویشستن را با قرآن اندرز دهید. « (دشتی،
۱۴۱۵، ۱۱۶)

قرآن کریم، همواره کانون توجه بشر بوده است و فعالیت‌های بسیار گسترده
در مورد این کتاب انجام شده است اما دریای معارف الهی بقدری وسیع است که
آنچه تاکنون انجام شده، شبی از اقیانوس بیکران معارف آن هم نیست.
از آنجا که دین اسلام به ملت خاصی تعلق ندارد و فراتر از زبان ملت و
سرزمین بخصوصی است و از آنجا که هر ملت دارای زبان و تکلم خاصی هستند،
ضرورت ترجمه‌ی قرآن به زبان اقوام و ملل مختلف روشن می‌شود.

« وَ مَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ » (سبأ، ۲۸)

« و ما تو را به پیامبری نفرستادیم مگر بر همه‌ی مردم » (آیتی، ۱۳۷۴، ۴۳۱)

هر انسانی احتیاج دارد که از این زلال الهی کام جان را سیراب کند و آن را
چراغی فرا راه خود قرار دهد. با ترجمه‌ی کلام الهی پرده از جمال ملکوتی سخنان
آسمانی برداشته می‌شود و همگان می‌توانند به منبع وحی نزدیک شوند و بر ایمان و
شوق خود بیفزایند.

در طول تاریخ، انسان‌های بسیاری بوده‌اند که با مطالعه‌ی آیات الهی به زبان
خویش، این پیام الهی در جان و روحشان اثر کرده و آنان را شایسته و قرین دین
نموده و در بحر تفکر و تدبیر آیات الهی فرو برده است. با ترجمه‌ی قرآن به زبان‌های
مختلف تقوا و مکارم اخلاق رواج بیشتری پیدا کرده است و روز به روز تعداد
گروندگان به قرآن و احکام آسمانی آن بیشتر شده است. بر اثر ترجمه‌ی قرآن به
زبان‌های ملل دنیا کام جان بسیاری از طالبان حقیقت سیراب می‌شود و روی به
سوی کعبه‌ی خوشبختی و زلال معارف الهی می‌آورند و گمشده‌ی خود را در آیات
نورانی قرآن می‌یابند.

به همین دلیل از موضوعات بسیار مهم در مورد قرآن کریم، بحث ترجمه‌ی
آن است. که از آغاز، اندیشه‌ی ترجمه‌ی قرآن افکار علمای اسلامی غیر عرب را به
خود معطوف کرده است. ایرانیان مسلمان نیز از دیرباز نیاز خود را به شناخت قرآن،
احساس کرده و سعی نموده‌اند براساس اصول خاصی این کتاب آسمانی را به زبان
فارسی ترجمه نمایند.

اهمیت ترجمه‌ی قرآن آن‌گاه مشخص می‌شود که همه‌ی مسلمانان بر این
باورند که کلمه به کلمه و نه، حتی حرف به حرف و حرکت به حرکت آن حساب
شده است و ذات مقدس احدیت مبرا است از اینکه حرکات و حروف را بدون مبنا و
هدف آورده باشد. و در زبان عربی که زبان قرآن است، حروف، کلمات، حرکات و

نحوه‌ی ترکیب‌بندی جملات، معانی مختلفی را ایجاد می‌کند که در ترجمه باید به آنها توجه شود و لذا به تدریج مباحث مختلفی در مورد ترجمه‌ی قرآن کریم مطرح شده به طوری که امروزه به عنوان یک علم مستقل و به عنوان شاخه‌ای از علوم قرآن محسوب می‌شود.

اسلام به عنوان دینی که پیروان خود را به تفکر فرا خوانده است، نخستین مشوق مسلمانان در کسب علم بوده است. مسلمانان براساس تعالیم نور بخش قرآن و پیامبر مکرم اسلام (ص) و ائمه‌ی اطهار (ع) همواره به دنبال تحصیل علوم مختلف بوده‌اند. با گذشت کمتر از دو قرن از ظهور اسلام، مسلمانان در عربستان و حجاز، ایران و عراق پیشتاز و سرآمد علوم مختلف علمی و نقلی به شمار می‌رفته و کتابخانه‌های بزرگ و کوچک سراسر قلمرو حکومت اسلامی را فرا گرفته بود.

یکی از مشهورترین کتابخانه‌های مسلمانان در اوایل عهد عباسی، «بیت الحکمه» بود که مرکزی مطالعاتی برای علوم مختلف از جمله «ترجمه» محسوب می‌شد. در آنجا بسیاری از کتاب‌ها از زبان‌های غیرعربی، همچون یونانی و سانسکریت به عربی ترجمه شد که نام آنها در الفهرست ابن ندیم و کشف الظنون حاجی خلیفه آمده است. (نجار، ۱۳۸۱، ۹)

دومین حرکت «ترجمه» را باید در ترجمه از عربی به زبان لاتین و سایر زبان‌های اروپایی از نیمه قرن دوم به بعد جستجو کرد. (همان، ۱۱) چنان‌که می‌دانیم، مردم مغرب زمین به هنگام برخورد با تمدن اسلامی در انحطاط به سر می‌بردند. پس از تثبیت شرایط در آندلس و جنوب ایتالیا و شکوفائی دانش و ادب در میان مسلمانان، غربی‌ها بر تداول علوم و ترقی مسلمین واقف شدند و با همه‌ی خصومتی که نسبت به اسلام و مسلمانان داشتند، در پیروی از آنان کوشیدند.

ترجمه‌ی قرآن، همزمان با ترجمه‌ی سایر متون، به وسیله کشیشان نه به قصد فهم معارف اسلامی بلکه به مثابه‌ی حربه‌ای جهت مقابله با آن آغاز شد و اصحاب کلیسا خصومت خود را در بد جلوه دادن مفاهیم عالی قرآن نشان دادند. به گونه‌ای که آثار سوء آن پس از اینکه قرآن از قرن یازدهم به بعد به وسیله ترجمه‌ی لاتینی مورد تهاجم فکری قرار گرفت، ادامه داشت. این هجوم فکری در ترجمه‌ی قرآن به زبان‌های دیگر سرایت کرد. چندان که تا اوایل قرن بیستم ادامه یافت و خدشه‌دار شدن چهره‌ی اسلام در نزد مسیحیان گردید. هم‌اکنون نیز رسوبات این طرز تفکر در پاره‌ای از نوشته‌های مسموم آنان به چشم می‌خورد. (همان، ۱۵)

متأسفانه مسلمین که خود گرفتار جنگ خانمان‌سوز فرقه‌ای و مذهبی شده بودند، در این باره کار چندانی انجام ندادند و تعداد ترجمه‌هایی که بعدها به وسیله‌ی

آنان به بازار عرضه شد، بسیار اندک بود که آنها هم خالی از ضعف نیست و آن گونه که در خور قرآن است، به انجام نرسیده است.

امروز که اسلام حیات تازه‌ای را آغاز کرده و آوازه‌ی بلند آن دوباره از شرق برخاسته، پرداختن به امر ترجمه‌ی قرآن، در عصری که بشر فطرتاً تشنه‌ی معارف است و برای انسان شکست خورده در برابر تمدن مادی غرب، اجتناب ناپذیر است.

در راستای جریان تفسیر، باید نهضتی را جهت امر ترجمه توسط اهل فن و صاحبان صلاحیت به راه انداخت. چرا که امر ترجمه‌ی قرآن با وجود مشکلات و حساسیت فراوان، نیازمند به همکاری گروهی متخصص به ریاست مترجم اصلی یا شورای ترجمه است تا بتواند پیام واقعی را به گوش جهانیان برساند.

اما باید اذعان نمود که وجود ترجمه‌های مختلف با دیدگاه‌های متفاوت کلامی و اعتقادی و مقایسه‌ی آنها و ارزیابی ترجمه‌ها کاری گران سنگ و قابل اهمیت خواهد بود.

در مورد ترجمه‌ی قرآن، شرایط و پیش‌نیازهای ترجمه‌ی خوب و دقیق، اصول و مبانی ترجمه‌ی قرآن، متأسفانه مقالات و کتاب‌های زیادی در دست نداریم و آثار قابل اعتنا که عمیقاً فن ترجمه‌ی قرآن در آنها به دقت بررسی شده باشد، وجود ندارد.

با این همه نمی‌توان گفت تلاش برای ترجمه‌ی قرآن صورت نگرفته است. تلاش‌ها با وجود دقت و زحمت بسیار کارشناسان فن هنوز با اصل قرآن بسیار فاصله دارد اما جهان شمولی آخرین آئین الهی اقتضا می‌کند که همه‌ی مردم جهان در زمره مخاطبین وحی محمدی قرار گیرند. چنانکه خداوند متعال در آیات بسیاری این حقیقت را تأکید کرده.

در سوره‌ی فرقان آیه یک آمده است:

« تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا »

« بزرگ و بزرگوار است آن که این فرقان را بر بنده‌ی خویش فرو فرستاد تا

جهانیان را بیم کننده باشد. » (مجتبی، ۱۳۷۱، ۳۵۹)

مباحثی که در مورد ترجمه‌ی قرآن مطرح می‌باشد، فراوان است. از جمله:

۱- جواز یا عدم جواز ترجمه‌ی قرآن کریم

۲- چگونگی و روش ترجمه، ریشه و معانی آن

۳- پیش‌نیازهای ترجمه‌ی قرآن کریم

۴- بررسی ترجمه‌های قرآن

۵- تاریخ ترجمه‌ی قرآن کریم

۶- چالش‌های فرا روی ترجمه‌ی قرآن کریم

۷- اصول و مبانی ترجمه قرآن و ...

به هر صورت در این پایان‌نامه ده جزء اول قرآن کریم شامل سوره‌های: حمد، البقره، آل عمران، نساء، مائده، انعام، اعراف، انفال و بخشی از سوره‌ی شریفه‌ی توبه، مورد بررسی قرار خواهد گرفت و به صورت تطبیقی دو ترجمه از استاد فولادوند و دکتر خرم‌دل به نقد کشیده خواهد شد.

۲ - ۱ اهمیت و ضرورت تحقیق:

تقریب مذاهب اسلامی، امروزه یکی از مهم‌ترین اهداف نظام جمهوری اسلامی برای ایجاد و حفظ وحدت بین مسلمانان محسوب می‌شود. چنانچه به صورت منطقی و استدلالی بتوان مشترکات ترجمه‌های قرآن کریم را نمایان ساخت، می‌تواند در تقریب مذاهب اسلامی برای سیاست‌گذاران این بخش مفید باشد.

تاکنون ترجمه‌های گوناگون فارسی از قرآن کریم به عمل آمده است. بسیاری از مترجمان سخت‌کوش و ژرفاندیش قرآن، هر یک از موقف‌گرایش و ذائقه‌ی خود به قرآن نگریسته‌اند. این طبقه از دانشمندان هر چند در تبیین ابعاد و زوایای فرهنگ قرآن تلاش و مجاهدت ارزشمند کرده‌اند اما هرگز نتوانسته‌اند گستره‌ی معارف قرآنی را به شکل جامع و فراگیر به مسلمانان فارسی زبان ارائه دهند.

امروزه بسیاری از ترجمه‌های قرآن منتشر شده و در دسترس عموم مردم قرار گرفته است اما متأسفانه اختلافات در ترجمه‌ی قرآن آنقدر زیاد است که گاه خواننده را سرگردان می‌کند. این اختلافات عموماً ناشی از تفاوت در دیدگاه مترجم، اختلافات قرائات، اختلاف در برداشت از معنی واژگان و عبارات، اختلاف نظر در تجزیه و ترکیب جملات و کلمات، تفاوت در روش انتخابی ترجمه، برداشت‌های متفاوت از جملات قرآن کریم و ... می‌باشد. شاید یکی از ضروری‌ترین فعالیت‌ها به نقد کشیدن و بررسی ترجمه‌های موجود است تا شیوه‌ها و ضوابط و معیارها مشخص تر شود. علی‌رغم تلاش‌های مؤثر در دستیابی به یک ترجمه‌ی علمی از قرآن هنوز راه زیادی در پیش رو است.

بررسی تطبیقی این ترجمه‌ها بخصوص که با آراء صاحبان تفاسیر و لغت‌شناسان مطابقت داده شود، می‌تواند گامی مؤثر در شناساندن اختلافات و دلایل

آن‌ها باشد. نقاط ضعف و قوت ترجمه‌ها را مشخص می‌کند. در سیر تکاملی ترجمه‌ها اثرگذار است و قدمی هر چند کوچک در بهبود علم ترجمه‌ی قرآن محسوب گردد تا به تدریج ترجمه‌ای اصح و دقیق و قابل قبول ارائه گردد.

۳ - ۱ هدف تحقیق:

آثار ترجمه یافته‌ی قرآنی، با هدف آگاهی و بیان واقعی آیات نورانی، با همه‌ی تنوع و گستردگی قابل ستایش تاکنون نتوانسته‌اند پاسخی عام و جامع به نیاز مسلمانان فارسی زبان و قرآن پژوهان بدهند. معارف بسیار عظیم و عمیق فراوانی در طومار گنجنامه‌ی وحی الهی نهفته است که جویندگان را بدان دسترسی نیست. برآوردن این نیاز برای غیرعرب زبان‌ها بر پایه‌ی برگردان و ترجمه‌ی صحیح و دقیق قرآن کریم است. بی‌شک ترجمه‌های گوناگون قرآن کریم آثاری ارزشمند محسوب می‌شوند. بررسی این ترجمه‌ها ما را به سمت ترجمه‌ای دقیق‌تر رهنمون می‌کند.

هدف از این پژوهش، مقایسه‌ی تطبیقی بین دو ترجمه‌ی قرآن کریم است. بررسی اختلافات و مغایرت‌های دو ترجمه از نظر معنی و مفهوم، لغات و... و تحلیل علت اختلافات براساس تفاسیر معتبر و کتب لغت و همچنین بررسی روشی که دو مترجم در ترجمه بکار گرفته‌اند و بررسی میزان پایبندی دو مترجم به مسائل ادبی و صرفی و نحوی و ارائه‌ی پیشنهاد در جهت بهبود روش ترجمه‌ی قرآن کریم، برای رسیدن به ترجمه‌ای هر چه دقیق‌تر و کامل‌تر می‌باشد.

مجموعه‌ی حاضر گامی است بدین سو تا اصول و مبانی ترجمه‌ی استاندارد قرآن مشخص‌تر شود. در این اثر کوشیده‌ایم آموزه‌ها و معارف قرآنی را در زلال ترجمه بشناسانیم و پیش دیدگان علاقه‌مندان به قرآن کریم نهیم.

شناخت و آگاهی دقیق‌تر از قرآن کریم، یافتن واژه‌های مناسب و معادل دقیق برای کلمات، عبارات و جملات در قرآن، دستیابی به ترجمه‌ای صحیح‌تر و بلیغ‌تر، اثبات شرایط ویژه‌ی مترجم قرآن کریم، نشان دادن نقاط قوت و ضعف هر کدام از ترجمه‌های بررسی شده و مهم‌تر از همه نشان دادن عناصر مشترک و موارد اختلاف بین دو ترجمه از دیدگاه تشیع و اهل تسنن به منظور مشخص کردن راههای تقریب این دو مذهب بزرگ اسلامی و ارائه‌ی راهکارهای حفظ وحدت با تمسک به آیات قرآن کریم در بحث ترجمه از اهداف این پایان‌نامه می‌باشد.

سنگ نخست این بنای رفیع را از کلیاتی در مورد اهداف و ضرورت تحقیق این پایان‌نامه آغاز کرده و سپس به بررسی تعاریف ترجمه پرداخته‌ایم و پس از بررسی شرایط و اصول و مبانی ترجمه‌ی قرآن کریم، معرفی و نقد ترجمه‌ی دو مترجم آمده و ضمن مقایسه‌ی انتقادی، این اثرها را در محک نقد کشاندیم تا در انتها به یک نتیجه‌ی کلی و منطقی دست یابیم.

۴-۱ معرفی برخی ترجمه‌های قرآن:

در این مقال به بعضی ترجمه‌های قرآن به صورت مختصر اشاره می‌شود: گویند نخستین مترجم قرآن کریم به زبان فارسی سلمان فارسی صحابی معروف پیامبر اکرم (ص) است. سلمان مشمول فرمایش «سلمان منا اهل البیت» می‌باشد. شرح موضوع چنین است که اهل فارس نامه‌ای به سلمان نوشتند تا ترجمه‌ی سوره‌ی فاتحه را به زبان فارسی برای آنان بنویسد. و او نیز چنین نوشت: «بنام یزدان بخشاینده ...» پس نامه را به حضرت رسالت (ص) ارائه کرد. (سلماسی زاده، ۱۳۶۹، ۸۹)

این سیره‌ی نیکو در زمان حیات پیامبر اکرم (ص) ادامه یافت و گروهی از صحابه، آیات یا قسمتی از قرآن را برای کسانی که تازه وارد دین اسلام می‌شدند، ترجمه می‌کردند، تا آنان را با حقایق و معارف قرآنی آشنا سازند. در هجرت نخستین مسلمانان به حبشه، جعفر بن ابیطالب، قسمتی از سوره‌ی مریم را برای نجاشی و وزرا و اعیان و شخصیت‌های حاضر در مجلس ترجمه کرد. (نجار، ۱۳۸۱، ۲۶)

یکی از قدیمی‌ترین ترجمه‌های قرآن که در حال حاضر در دست است، ترجمه‌ی تفسیر طبری است که در زمان سامانیان و به فرمان ابوصالح منصور بن نوح سامانی در سال ۳۵۲ شروع شد. ابتدا ترجمه‌ی تفسیر طبری در چهارده مجلد گرد آمد، سپس آن را هفت مجلد کردند و هر مجلدی، سبعی از قرآن بود. البته ترجمه‌ی دیگری نیز از قرآن در همان زمان تدوین شد که علی‌رغم اینکه نام ترجمه‌ی تفسیر طبری را دارد اما جدای از آن است. (محمد بیگی، ۱۳۷۳، ۲۸)

این کتاب با نثر ساده و موجز و بدون صنعت بصورت مرسل نگاشته و لغات فارسی بر لغات عربی غلبه دارد. روش بکار گرفته شده در این کتاب جمع بین روایت و درایت بود. اما بیشتر جانب روایت گرفته شده است و از این جهت می‌توان گفت

این ترجمه مورد قبول مسلمانان قرار گرفته است. علت ترجمه‌ی تفسیر طبری به زبان فارسی در مقدمه‌ی آن کتاب چنین توجیه گردیده است:

« این کتاب تفسیر بزرگ است از روایت محمد بن جریر الطبری رحمت الله علیه، ترجمه کرد به زبان فارسی در راه راست و این کتاب را بیاوردند از بغداد، چهل مصحف بود. نبشته به زبان تازی و به اسنادهای دراز بود، بیاورند سوی امیر سید مظفر ابوصالح منصور بن نوح بن احمد بن اسمعیل (رحمه الله علیهم اجمعین). پس دشخوار آمد بر وی خواندن کتاب و عبادت کردن به زبان تازی و چنان خواست که مر این را ترجمه کند به زبان پارسی پس علماء ماوراء النهر را گرد کرد و این از ایشان فتوی کرد. کی روا باشد که ما این کتاب را به زبان پارسی برگردانیم؟ گفتند: روا باشد خواندن و نبستن تفسیر قرآن به پارسی. مر آن کس را که او تازی نداند، از قول خدای عز و جل که گفت: « ما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه » گفت من هیچ پیغامبری را نفرستادم مگر به زبان قوم او و آن زبان که ایشان دانستند. » (سلماسی زاده، ۱۳۶۹، ۹۴)

محمد بن احمد الخزاعی نیشابوری در کتاب تفسیر خود به ترجمه‌ی آیات قرآن به زبان فارسی پرداخته و معنی فارسی کلمه را زیر آن نگاشته است و بعد شروع به تفسیر نموده است. وی ترجمه را از تفسیر با عبارت « این مفهوم ظاهر سوره است » متمایز ساخته است. (تهرانی، ۱۳۶۱، ۱۲۴)

کتابهای « تفسیر ابوالفتوح رازی » و کتاب « تفسیر کشف الاسرار میبیدی » نیز متضمن ترجمه هستند. در قرون اخیر، بدلیل ضرورت بیشتر ترجمه‌ی قرآن و گسترش علوم قرآنی و نیاز مردم به ترجمه‌ی قرآن به علت گسترش سواد و علم و نهضت علمی جهان اسلام، انواع ترجمه‌ها از قرآن صورت گرفت و به بازار آمد. ابتدا این ترجمه‌ها بصورت مستقل و جداگانه توسط مترجم انجام می‌شد و سپس به ناشر سپرده می‌شد اما اخیراً با تأسیس دارالقرآن الکریم این چاپ‌ها ساماندهی شده و زیر نظر استادان مجرب چاپ، رسم الخط و ترجمه بررسی و مجوز چاپ صادر می‌شود.

در ذیل به نمونه‌هایی از ترجمه‌ی قرآن کریم، اشاره می‌شود :

۱- ترجمه‌ی احمد آرام	۲- ترجمه‌ی آل آقا
۳- ترجمه‌ی عبدالحسین آیتی	۴- ترجمه‌ی عبدالمحمد آیتی
۵- ترجمه‌ی سید کاظم ارفع	۶- ترجمه‌ی محمود اشرفی تبریزی
۷- ترجمه مهدی الهی قمشه‌ای	۸- ترجمه‌ی ابوالقاسم امامی
۹- ترجمه‌ی حسین انصاریان	۱۰- ترجمه‌ی مسعود انصاری خوشابر
۱۱- ترجمه‌ی اصغر برزی	۱۲- ترجمه‌ی سید محمدابراهیم بروجردی
۱۳- ترجمه‌ی محمد باقر بهبودی	۱۴- ترجمه‌ی ابوالفضل بهرام‌پور